

MIKLÓS PÉTER – TÓTH ESZTER ZSÓFIA

„A KERESZTÉNY EMBER NEMCSAK A SAJÁT SZEMÉLYES
ÜDVÖSSÉGÉN KÖTELES MUNKÁLKODNI,
HANEM RÉSZT KELL VENNIE A TÁRSADALOM
MEGVÁLTÁSÁNAK MŰVÉBEN”¹

BARANKOVICS ISTVÁN ÉLETÚTJA ÁLLAMBIZTONSÁGI ÉS SAJTÓFORRÁSOK
TÜKRÉBEN

ÉLETE ÉS HITVALLÁSA

Barankovics István a modern magyar kereszténydemokrácia megteremtője. Polgáron született 1906. december 13-án, 1974. március 13-án New Yorkban hunyt el. Előbb a német befolyás, majd megszállás, később – 1945 után – a szovjet megszállás és a kiépülő kommunista diktatúra ellen küzdött. Sorsa is jól példázza, hogy onnantól kezdve, hogy a Vörös Hadsereg csapatai 1944. szeptember 23-án a trianoni Magyarország területére léptek, bármely demokratikus kísérlet illúzió volt, így a szociális alapokon nyugvó keresztény elkötelezettségű Demokrata Néppárt valódi térnyerése is, annak ellenére, hogy a pártnak az 1947-es országgyűlési választásokon óriási bizalmat szavaztak a választópolgárok. Ma is tragikus olvasni e végjátékot, amelynek során Barankovics és eszmetársai még bíztak abban, hogy a Demokrata Néppárt reális társadalmi erejének megfelelően szerepet kaphasson az ország kormányzásában.

Barankovics István 1937 és 1944 között *Az Ország Útja* című folyóirat, 1943–1944-ben a *Magyar Nemzet* című napilap főszerkesztője. 1945-től 1949-ig a Demokrata Néppárt főtitkára és a *Hazánk* című lap főszerkesztője volt. „Nem kétséges, hogy rendhagyó, sőt veszélyes időben vettem részt az otthoni közéletben. Mint egyik miniszter 1945 után mondta: aki ma politizál, annak tudatában kell lennie, hogy az akasztófa árnyékában politizál. Nem erényem volt, hanem velem-született tulajdonság, melyben semmi érdemem, hogy veszélyek idején nyugodt és hideg tudtam maradni, sőt ilyenkor mintha visszajára fordult volna egyébként sangvinizmusra

¹ BARANKOVICS István: Az egyházi és világi hatalom. *Katolikus Szemle*, 1962. 170.

hajló természetem. Az ellenség és az ellenfél bántalmaival szemben sohase voltam érzékeny” – emlékezett vissza 1967. március 1-jén írt levelében erre az időszakra.²

1947 és 1949 között országgyűlési képviselő. 1949 februárjában, pártjának feloszlása után emigrációba kényszerítette a kommunista diktatúra. 1951-től az Amerikai Egyesült Államokban telepedett le. A Magyar Nemzeti Bizottmány végrehajtó bizottságában a kulturális ügyek felelőse volt, a Demokrata Néppárt emigrációba kényszerült képviselőivel élénk kapcsolatot tartott. Részt vett a Magyar Keresztény Népmozgalom munkájában.³ Életműve hihetetlenül gazdag, azonban emigrációba kényszerítve politikusi életpályája nem teljesedhetett ki.

Tanulmányunkban eddig fel nem tárt állambiztonsági dokumentumokra és sajtóforrásokra támaszkodunk, hogy ezen adatokkal is árnyaljuk a kereszténydemokrata politikus alkotott képet.

Erkölcsei tisztaságban, műveltségben Barankovics István toronyként magasodott ki kortársai közül. 1943-ban, mikor a *Magyar Nemzet* főszerkesztője lett, interjút közölt vele a *Film Színház Irodalom*. Így jellemezték: „Általános benyomás: tiszta ember. Nem testileg értve e tulajdonságot, az arcán, a szemeiben, szavaiban, gesztusaiban van valami makulátlan, majdnem szerzetesi tisztaság, valami végtelenül szerény és puritán vonás, az igaz emberek egyszerű, mélységes, szép tisztasága. [...] íme egy ember, aki a helyén van és pontosan azt végzi, amihez ért s amire rendeltetett.”⁴

Fiatalkoráról így beszélt a vele készült 1943-as interjúban: „Sorsom közös volt a harmincas évek ifjúságának sorsával. Megismertem a nyomort és a szenvedést, azt a leckét, amelyet könyvekből soha s csakis személyes tapasztalatból lehet megtanulni. E sötét évek az én legnagyobb tőkém, mert egyéni sorsom által azonosultam a szegény néppel és az igaztalanul szenvedőkkel, de megőriztem önrespektusomat.”⁵

Történelmi példaképeinek Széchenyit és Kossuthot tartotta. Államalapító királyunkat, Szent Istvánt a világtörténet egyik leghatalmasabb géniuszának tartotta. „Benne annak az államalkotónak hódolok, akinek műve ma is áll, s az idő nem vesz erőt rajta.” Bethlen Gáborról politikai lángészként beszélt és azt a tulajdonságát csodálta, hogy a legkisebb lehetőségből a legnagyobb eredményt hozta ki. Zrínyi Miklósról pedig azt hangsúlyozta, hogy a magyar férfi legmagasabb és legharmoni-

² SZÖNYI Zsuzsa: Barankovics István levelei Szőnyi Zsuzsához. New York, 1967. március 1. <https://barankovics.hu/az-alapitvanyrol/nevadonk/beszedekek-irasok/barankovics-istvan-levelei-szonyi-zsuzsahoz>.

³ SZÖNYI Zsuzsa: Barankovics István levelei Szőnyi Zsuzsához. *Távlatok*, 1995. 510–525.

⁴ TOKAJI György: Beszélgetés Barankovics Istvánnal, aki „rekordot” javított. *Film Színház Irodalom*, 1943. június 4. 13.

⁵ Uo. Római katolikus vallású értelmiségi családból származott, édesapja és édesanyja is tanító volt Polgár településen.

kusabb megvalósulása, mert karja egy hadvezéré, elméje egy államférfié és szíve egy költőé.”⁶ Barankovics szerint a politikai hajlam velünk született tulajdonság, olyan, mint a jó hallás a muzsikusnak, színérzék a festőnek. E mellé kell a szorgalmas tanulás. Gustave Flaubert francia íróra hivatkozott: „a lángész is felerészben: nagy szorgalom”.⁷

1947-es győri beszéde a hazai kereszténydemokrácia történetének egyik legfontosabb eseménye volt.⁸ „Néppárt vagyunk; nem a nép urai, hanem alázatos szolgálói kívánunk lenni. Programunk: a legbiztosabb és legszélesebb emberi jog. A legteljesebb szociális igazságosság és a legnagyobb szabadság, a természetfelettség többletével. És célunk: a szabad magyarok független országa” – fogalmazta meg ekkor céljait.

Az 1947. augusztus 31-i választásokon a Demokrata Néppárt elért szavazataival az ország második legnagyobb pártja lett. Barankovics István a sikert három tényezőnek tulajdonította: a program a kereszténységet és a demokratikus értékeket ötvözte, a szociális változások iránt elkötelezett volt, a bolsevizmust ellenezte, a felszámolt KALOT csapata és parasztelitje őket támogatta. Szavazóik közül sokan a parasztság és értelmiségi elit képviselői voltak. A Demokrata Néppárt célja volt: „A Demokrata Néppárt célja a keresztény állameszme diadalra juttatása demokratikus kormányforma keretében. Küzd azért, hogy az emberi szabadságjog, az evangéliumi erkölcs és a szociális igazság érvényesüljön a magyar közéletben. Esménye a szabad magyarok független országa.”⁹

Barankovics István hitvallását többek között így summázta: „A keresztény ember nemcsak a saját személyes üdvösségén köteles munkálkodni, hanem részt kell vennie a társadalom megváltásának művében, sőt az egész mindenségnek Isten képére való formálásában is.”¹⁰

Az evangéliumi szocializmus fontosságát hirdette 1947-es rádióbeszédében is: „Evangéliumi szocializmust hirdetünk. Ennek lényege nem az, hogy tulajdona ne legyen senkinek, csak az államnak, hanem az, hogy mindenkinek lehetővé tétessék, hogy tisztességes munkával annyi magántulajdont szerezhessen, amennyi ma gyakorlatilag szükséges az ember függetlenségéhez. Egyik szélsőséghez sem csatlakozunk. Kereszténységünkől nem engedünk balra, szociális és demokratikus meg-

⁶ Film Színház Irodalom, 1943. június 4. 13.

⁷ Uo.

⁸ GYORGYEVICS Miklós: *Barankovics István: Új távlatok a magyar kereszténydemokráciában. Az élő hagyomány. Barankovics István és a magyarországi kereszténydemokrácia öröksége.* Budapest, Barankovics István Alapítvány–Gondolat, 2007. 163.

⁹ IZSÁK Lajos–SZABÓ Róbert: A Demokrata Néppárt alapvető dokumentumai. *Múltunk*, 1999/1. 151.

¹⁰ BARANKOVICS István: Az egyházi és világi hatalom. *Katolikus Szemle*, 1962. 170.

győződésünkől nem engedünk jobbra. Az evangéliumi szocializmus azt kívánja, hogy minél több gazdaságilag is önálló és független kis- és középegyszint legyen az országban. Nagy szükség van a kis- és a közép-magántulajdon hatásosabb védelmére.”¹¹

A bolsevizmus jellemzőit így foglalta össze: „A kommunisták arra a középkori hamis profétára emlékeztetnek, aki mindig álarcban ment hívei közé, mert attól félt, hogy ha hívei egyszer rút arcát meglátják, mind egy szálig elpártolnak tőle. Egyik legfőbb fegyverük és jellegzetességük az ámitás. A parasztnak földet adnak, holott a kolhoz a végcéljük. Demokráciáról beszélnek és zsarnokságot teremtenek. A szabadság jelszavával nyomják el a valódi népakaratot.”¹²

A szabadság eltérő értelmezéseiről így írt: „1945-ben az ostrom hónapjaiban sokat voltam együtt a legkülönbözőbb rangú és civil foglalkozású szovjet katonákkal, akiknél legtöbbször szabadságigényük és szabadsági élményük iránt érdeklődtem. Arra a kérdésre, hogy mit jelent számukra a szabadság, a következő igen jellemző válaszokat adták: A szabadság azt jelenti, hogy ha nyolc órát dolgozom, a nap többi részében azt tehetem, amit akarok; hogy nincsenek többé kizsákmányolók, kapitalisták és népnúzó nagybirtokosok; hogy keresetemből olyan ruhát veszek magamnak, aminőt akarok és akár királyi palástot is szabathatok a szabóval; hogy szabadságidőm alatt oda utazom, ahova akarok, csak legyen rá pénzem; akármelyik színházba, moziba, akár az első sorba is jegyet válthatok magamnak, pedig munkás vagy paraszt vagyok; én egy kolhozban dolgozom, de íme, itt van a fiam fényképe, aki őrnagy és tábornok is lehet belőle stb. 1945 tavaszán egy 15 holdas kenderesi magyar parasztembernek elmondottam, amit a szovjet katonáktól a szabadságról hallottam. Nagyon elcsodálkozott és nevelésesnek tartotta, hogy mindez a szovjet katona számára már a szabadságot jelenti. Ez a magyar parasztember mindössze négy elemet végzett, magasabb műveltsége nem volt, de kis birtokát valóban mintaszerűen kezelte. Ott is megkérdeztem, hogy mi a szabadság, amiről ma annyit beszélnek? Kis gondolkodás után szóról-szóra így felelt: »A szabadság az, hogy azt mondhatom és azt tehetem, amit akarok, csak mást ne sértsek vele«. Ez a parasztember nem volt művelt, de kétségkívül európai volt.”¹³

Barankovics István sorsa példázza azt a reménytelen küzdelmet is, amelyet a kereszténység és a demokrácia erői folytattak a kiépülő kommunista diktatúra ellen. Emigrálása kényszerű volt, Rákosi politikai öngyilkosságra próbálta kényszeríteni, besúgók és detektívek hada vette körül. 1949 januárjától már nem vett részt a parla-

¹¹ KOVÁCS K. Zoltán: Az evangéliumi szocializmus kísérlete Magyarországon. *Katolikus Szemle*, 1979. 80.

¹² BARANKOVICS István: A bolsevizmus és az európai szellem. *Katolikus Szemle*, 1950. 62.

¹³ BARANKOVICS István: A bolsevizmus és az európai szellem. *Katolikus Szemle*, 1950. 63.

menti üléseken, beszüntette a *Hazánk* kiadását is.¹⁴ A Mindszenty-per megkezdése előtti napon feleségével, valamint Jánosi József jezsuitával és Blaskó Mária írónővel – az Egyesült Államok budapesti nagykövetségének segítségével – elhagyta az országot.

Barankovics István emigrációba kényszerítése után a korabeli propagandagépezet hazudott a politikusról. A változatos hamis vádak egyik kinyilatkoztatója Dobi István miniszterelnök volt a kisgazdapárt országos értekezletén: „Barankovics István megszökött Magyarországról – mondotta – és a magyar demokrácia külföldi ellenségeinek nyilvánosan is a szolgálatába szegődött. Ezzel a szökéssel dicstelen véget ért a Demokrata Néppárt, amely már az 1947-es választásokon és azóta is mindent elkövetett, hogy megnehezítse a népi demokrácia fejlődését. Amikor az állam és a katolikus egyház viszonyában nehézségek mutatkoztak, a Barankovics-párt híveivel azt akarta elismertetni, hogy egyenesen »vallási kötelesség« a haladással való szembehelyezkedés. A Barankovics-párt már nem ellenzéki szerepet töltött be, hanem a dolgozó nép érdekében való demokratikus fejlődés veszedelmes ellensége volt.”¹⁵ Ma is hátborzongató olvasni az alaptalan vádakot, amelyek célja a politikus befeketítése volt.

1949. február 2-án Barankovics István Bécsben nyilatkozatot tett közzé, amelyben bejelentette a Demokrata Néppárt feloszlását. „Mandátumát március 11-én szüntette meg az Országgyűlés, továbbá megfosztották állampolgárságától, vagyonát elkobozták. Ezt követően Salzburgban a Magyar Menekült Iroda vezetőjeként dolgozott, majd 1951-ben az Egyesült Államokban, New Yorkban telepedett le.”¹⁶

Emigrációs éveit Kovács K. Zoltán így összegezte: „Nem tartozott a látványos szereplésre vágyó emigráns politikusok közé. Hazai politikai felelősségvállalásából eredő külföldi hivatását nem az emigrációs közélet küzdelmeiben kereste. A lényegre irányuló figyelmét ugyan nem kerülték el a magyarság sorsát érintő események és a világpolitikai erők küzdelmei, de nyilvános és aktív, rövid távú politikai akciókra csak ritkán vállalkozott. Időnként megjelenő tanulmányai, elhangzott előadásai elsősorban az emigráció elméleti, kulturális jelenségeivel vagy egyházpolitikai kérdésekkel foglalkoztak. Megnyilatkozásai viszont mély nyomot hagytak olvasóiban, hallgatóságában.”¹⁷ Barankovics István politikai pályája nem tudott kiteljesedni hazájában, mivel a Rákosi-diktatúra emigrációra kényszerítette. Abban a

¹⁴ A *Hazánk* 1945 és 1949 között hetilapként jelent meg, ő volt a főszerkesztője és a kereszténydemokrata értékeket közvetítette.

¹⁵ *Szabad Nép*, 1949. február 5. 5.

¹⁶ New York-i címe: Barankovics, 110 East 84th Street, Apt. 2-D. New York City, U.S.A. *Katolikus Szemle*, 1952. 33.

¹⁷ KOVÁCS K. Zoltán: Barankovics István eszmei hagyatéka. *Katolikus Szemle*, 1984. 82..

rövid időben is, amelyet a hazai politikai porondon tölthetett, maradandó értékeket hozott létre.

1974-ben, életének 67., száműzetésének 25. évében hunyt el. Végakarata az volt, hogy ne legyen gyászjelentés, s a csendes mise után a temetésén özvegye mellett csak közvetlen barátai legyenek jelen, sem a templomban, sem a temetőben ne mondjanak beszédet, ne jelöljék sírkövel azt a helyet, ahol eltemetik. Római katolikus pap barátja és a „szombati ebéd” egyik tagja két kis zacskóban hazai földet tett a sírjába.¹⁸

2011. december 13-án temették újra Budapesten, a Fiumei úti sírkertben. Áder János köztársasági elnök e szavakkal búcsúzott tőle: „Egy olyan ember emléke előtt hajtunk fejet, akinek munkássága fontos lépés volt nemzetünk hazafelé, a közös és megtartó értékek hazája felé vezető útján.”

ÁLLAMBIZTONSÁGI MEGFIGYELÉSE

Az előző évkönyvben publikált tanulmányunkban Varga László kereszténydemokrata politikus emigrációs éveinek megfigyelését elemeztük. Varga vonatkozásában bőséges forrásanyag állt rendelkezésünkre,¹⁹ még a magánlevelezése is az állambiztonsági akták részévé vált. Ezzel szemben Barankovics Istvánra vonatkozóan teljes körű állambiztonsági forrásanyag nem állt rendelkezésünkre. Tabajdi Gábor a magyarországi kereszténydemokrata mozgalomról és az állambiztonsági iratokról szóló kiváló tanulmányában rámutat arra, mi a forráshiány oka. „1950 szeptemberében az Államvédelmi Hatóság I/2-a alosztályán, mai őrzési helyétől néhány saroknyira, a Vörösmarty utca 34/a alatt nyitotta meg Barbély György államvédelmi főtörzsrőrmester azt az objektum-dossziét, amelybe a Demokrata Néppártra vonatkozó legfontosabb anyagok kerültek. Az ÁVH adatgyűjtő munkája azonban részleteiben nem ismerhető meg. Az összegyűjtött jelentéseket többször szelektálták, egy részük bizonyára 1956-ban semmisült meg” – írja.²⁰ Tehát vélelmezhető az iratok tudatos megsemmisítése és a forradalom alatti megsemmisülése is. Feltételezhető, hogy a Néppárt eredeti iratanyagából nyilvánvaló lett volna a párttal kapcsolatban terjesztett kommunista hazugságok garmadája.

¹⁸ *New Yorki Magyar Élet*, 1974.március 23. 8.

¹⁹ MIKLÓS Péter TÓTH Eszter Zsófia: *Varga László kereszténydemokrata politikus állambiztonsági megfigyelése az USA-ban, az 1960-as évek elején*. In: VERITAS Évkönyv, 2017. Szerk. Ujváry Gábor. Budapest, VERITAS–Magyar Napló, 2018. 383–398.

²⁰ TABAJDI Gábor: A kereszténydemokrata hagyomány és az állambiztonsági iratok. *Betekintő*, 2016/2. http://www.betekinto.hu/en/2016_2_tabajdi.

Barankovics István neve a Magyar Nemzeti Bizottmány tevékenységével kapcsolatban kerül elő. A Magyar Nemzeti Bizottmány 1947. november 18-án Chicagóban felhívást adott közre és 1949. július 21-én alakult meg.²¹ „Az Egyesült Államokban tartózkodó egykori kiscgazda vezér, az 1941-ben emigrált Eckhardt Tibor, a nemzetgyűlés 1946-ban megválasztott elnöke, Varga Béla, az 1947 júniusában erőszakkal eltávolított miniszterelnök Nagy Ferenc és a két jelentős polgári párt vezetői, Sulyok Dezső és Pfeiffer Zoltán” hozták létre.²² E kiáltványban szerepel, hogy a demokratikus Magyarország elbukott, kommunista diktatúra jött létre. Magyarország lakosságát passzív ellenállásra buzdították és deklarálták, hogy a nemzet felszabadításáért vívott harcot a demokratikus emigráció magára vállalja.²³ A Magyar Nemzeti Bizottmány tehát emigrációs körülmények között igyekezett megóvni a demokratikus értékeket és a nemzet felszabadításáért vívott harcot az emigrációban próbálta folytatni.

Egy 1951. december 11-i washingtoni jelentés szerint Barankovics pénzt vett fel a Nemzeti Bizottmány washingtoni bankbetétjéből, amelyet részben a mozgalomra fordít, részben tiszteletdíját képezi.²⁴ Az állambiztonságiak elsőrendű célja volt a kereszténydemokrata politikusok lejáratása még az emigrációban is, ennek köszönhető a kiemelt figyelem a pénzforrások kezelése kapcsán.

A következő alkalom, amely magára vonta az állambiztonság figyelmét, a Kossuthcentenárium ünnepe volt. Kossuth Lajos Amerikába érkezésének 100. évfordulójára rendezték az ünnepsorozatot. Kossuth Lajos 1851 decembere és 1852 júliusa között tartózkodott az Amerikai Egyesült Államokban. 1851. december 4-én 400 ezer ember várta őt a New York-i kikötőben. Hét hónapos utazása során elsőrendű célja volt, hogy a magyar függetlenség ügyének támogatókat nyerjen.

Az ünnepsorozaton részt vett az állambiztonság embere is, és jelentést írt róla. Eszerint a centenáriumi ünnepsorozat költségei 25 ezer dollárra rúgtak. Az első megemlékezés 1951. december 8-án New Yorkban zajlott le, a City Center Casinóban.

²¹ Sz. Kovács Éva: Az ellenség dezinformálása, avagy egy állambiztonsági kompromittálási akció az 1950-es évekből. *Múltunk*, 2007/ 3. 157. – Borbándi Gyula: A Magyar Nemzeti Bizottmány megalakulása. In: Uő.: A magyar emigráció életrajza. 1945–1985. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1985. 141–162. – Révész Béla: A Belügyminisztérium SZER-képe 1955-ben. *Múltunk*, 1999/2. 185.

²² Gecsényi Lajos: Emigrációs útkeresések. A Magyar Nemzeti Bizottmány előtörténetéhez. *Századok*, 2015/6. 1487.

²³ A Magyar Nemzeti Bizottmányról lásd még: Nagy Kázmér: Diplomáciai iratok a magyar politikai emigrációról 1948. *Kritika*, 1982/11. 25.

²⁴ ÁBTL, 3.2.5-O-8-018/1658. Washington. 1951. december 11. Az e szövegben idézett washingtoni források innen származnak.

Sokan díszmagyarban jelentek meg, a helyiséget virággal, Kossuth idézetekkel dekorálták, dr. Molnár Kálmán és Varga Béla tartott beszédet. Ezután színpadi jelenetben elevenítették fel Kossuth Lajos 100 évvel korábbi New York-i fogadását. Az ünnepség fővédnöke John Montgomery egykori budapesti nagykövet volt, aki beszédében hangsúlyozta, a Szent Koronát ne adják vissza Magyarországnak. E rendezvényen tartott beszédet Barankovics István is, amelynek tartalmát az állambiztonsági jelentés részletesen ismertette. „Kossuth 100 évvel előtti Amerikába utazásával és fogadásának körülményeivel kezdte beszédét. Ezután részletesen beszélt Kossuth eszméiről, amely olyan örökéletű, hogy ma is minden szava megállja a helyét. Különösen kiemeli az állami függetlenség és a nemzeti önállóság kérdését. Foglalkozott Kossuth kortársaival, akik Kossuthtal együtt arra törekedtek, hogy minden energiájukat mozgósítsák a nemzeti eszme megvalósításáért. Barankovics beszéde részletesen foglalkozott az 1848-as országgyűlés összetételével és azokkal a törvényekkel, amelyeket ez az országgyűlés és a magyar nép érdekében hozott. Foglalkozott a nemzetiségi problémájával és megállapítja, hogy a 19. század közepén a sok vád dacára éppen a magyar nemzet volt az, amely a nemzeti önzés fölé tudott emelkedni. A jobbágy felszabadítását olyan nemzeti gesztusnak állította be, amely kivétel nélkül minden nemzetiségű jobbágy részére a felszabadulást hozta meg a földesúri kötöttségek aló. Érdemes megjegyezni, hogy Barankovicsnak igen hosszúra nyúlt előadásában – amelyet az Amerikai Magyar Népszava szó szerint közöl – egyetlen mondat sem foglalkozik a Magyar Népköztársaság támadásával, illetve rágalmozásával.”²⁵ A jelentés írója tehát részben csalódottan távozott az eseményről, mivel Barankovics beszédében nem a Magyar Népköztársasággal, hanem Kossuth Lajos nagyságával foglalkozott.

Kovrig Béla szociológus meghatározó szerepet játszott a katolikus reformfolyamatban, fontos alakja volt a Katolikus Szociális Népmozgalomnak. 1946-ban vették őrizetbe, kínozták, beszervezték és jelentéseket kellett írnia katolikus vezető személyiségekről.²⁶ 1948-ban emigrált.²⁷ Kovrig Béla így többek között Barankovics Istvánról is írt ügynökjelentéseket. Kovrig ügynökként foglalkoztatása egy teljesen hiszterizálódó légkörben, a kommunista pártnak a „klerikális reakció” elleni har-

²⁵ ÁBTL, 3.25.-O-8-018. 110–111. A Washingtoni Magyar Nagykövetség 1952. január 7-i jelentése a Külügyminisztériumnak.

²⁶ Dr. Kovrig Béla ügye. ÁBTL, 3.2.4 K-384/2/1. 1946. szeptember 9.–1947. Az e szövegben idézett Kovrig-források innen származnak.

²⁷ *Menekülés az emigrációba. Kovrig Béla és az állambiztonság.* <https://barankovics.hu/cikk/menekules-az-emigracioba-kovrig-bela-es-az-allambiztonsag>. Kovrig Béláról lásd még: KOVRIG Béla: *A nemzeti kommunizmus és Magyarország.* S. a. r. Petrás Éva. Budapest, Gondolat, 2016.

cának időszakában zajlott. Kovrig Béla dokumentumaiból a Barankovics Istvánról szóló részeket közöljük. Hangsúlyozva azt, hogy Kovrig kéziratos jelentéseiben megpróbált megfelelni az ügynökkel kapcsolatos szerepelvárásoknak, azonban nem volt kifejezetten rosszindulatú. Ezért a szöveghű közlés mellett döntöttünk abban az esetben is, amikor a szerző többször javított, így éreztetve azt a lelkiállapotot, a tépelődését, hogyan fogalmazza meg úgy szövegét, hogy azzal a kevesebbet ártson politikustársainak.

Manapság már, hála az állambiztonsági forrásokra vonatkozó történeti kutatásoknak, többféle ügynök- és jelentéstípust ismerünk. A jóformán regényeket író, láthatóan szívesen jelentőtől kezdve a kötelezettségét kényszerből teljesítő, egyfajta eseménykronológiát nyújtó, amúgy is közismert tényeket leíró ügynökökig. Úgy véljük, Kovrig Béla féluton helyezkedik el. Próbál nem ártani, de igyekszik a szerepelvárásoknak is megfelelni. Mint e jelentéséből is tisztán látható, jóformán lehetetlen feladatra vállalkozik. Persze képzeljük mindezek mögé a titkosszolgálat kínzókamráit is, a vallatásokat, amelyek nyomán ezek a jelentések születtek. Kovrig Béla viszonylag szerencsés volt, mivel kikerült az állambiztonság rabságából és külföldre távozhatott.

„Gazdasági kérdések: Barankovics nemcsak demokrata, ő szocialista és szocializmust akar. Ezért elvben helyesli mindazoknak a termelőeszközöknek a szocializálását, melyeknek magántulajdonban hagyása veszélyeztetné a demokráciát és sokaknak kevesek irányában való kiszolgálásával egyértelmű (sic!). A humanizmus jegyében híve az erőteljes demokratikus, szabad útkereséseknek és az alkotmányos üzemi életnek. A nagybirtokrendszer megszüntetésében a feudalizmus csökevényének felszámolását és azt az intézkedését látja, amely a reakciós konzervativizmusnak újrászervezését teszi lehetetlenné.

Különbözik Barankovics nem gazdasági beállítottságú gondolkodó. Nyitott szemmel és szorgalmas tájékozódással kíséri figyelemmel a gazdasági jelenségeket, de az ő igazi területe a szellemi élet, ott van otthon.

Egyéni célja nagy olvasottságával, előadóművészetével, kifejezőképességével és tárgya, a magyar társadalom, jelesül a közélet ismeretével humánus szellemben, stílusosan, becsületesen szolgálni a népet, a magyar embert. Más a szerep itt és Franciaországban. Barankovics szerint tehát nem szabad az MRP-t²⁸ s politikáját példának és zsinórmértéknek tekinteni egy magyar haladó katolikus párt szervezésének és taktikájának meghatározásakor.

²⁸ A Köztársasági Népi Mozgalom (Mouvement Républicain Populaire, MRP) 1945 után kereszténydemokrata alapokon szerveződött franciaországi politikai szervezet volt.

Egyházi kérdések: Barankovics a »szabad egyház a szabad államban« elv híve. Ennek helyes, okos alkalmazása a Concordatum²⁹ készítőjének feladata. Az egyház erkölcsi hatalom és nevelőintézmény legyen, ne pedig politikai és gazdasági hatalmasság. A haladó katolikusok feladata – szerinte – hogy a demokratikus szellemet fejlesszék és befejezésükkel biztosítsák az egyház társadalmi életében és az egyházi nevelés és oktatás terén. Ha ennek lehetőségét a belföldi katolikusoknak megadják és a demokratikus kormányok gyümölcsöztetik a haladó katolikusok ismereteit és tapasztalatait, kultúrharc nélkül megoldódhat az egyház és az állam vívmányának mindkettőre előnyös és a demokrácia követelményeinek megfelelő új rendezése.

Rétegződés tekintetében kevésbé heterogén párt, tehát pl. egy haladó katolikus párt kevésbé népes a maga paraszti és paraszti származású kispolgári társadalmi fő tartalékaival. Sajnálja, hogy ennek szervezésére neki nem adnak lehetőséget, és így nagy hatáskokkal nem szolgálhatja a demokráciát olyan időkben, amikor eldől a demokrácia belső értéke és társadalmi, tehát ismét belső megalapozottsága. Barankovics attól tart, hogy a Kiszegpárt mai összetételének és szerepének várható megszűnése után széles néptömegek maradnak a demokráciához közvetítő, ezeket a demokráciához fejlesztő, nevelő pártszervezet nélkül, ami a demokrácia gyengüléséhez, legalábbis megerősödésének újabb akadályaihoz vezetne.

Barankovics szerint a magyar haladó katolikus irány kibontását akadályozza, hogy benne a magyar munkáspárti tényezők a francia MRP-nek megfelelő irányt látnak és úgy látszik nem veszik tekintetbe, hogy Franciaország az általa még most is rettegett Németországtól való biztonságát az angolszász vezetés alatt kialakult atlantic family-hoz³⁰ való tartozásában látja és a kommunisták kivételével ez a többségi francia felfogás angolszász hegemóniát vált ki Franciaországban, ami különösen befolyásolja az MRP magatartását, másodsorban az MRP a legkülönbözőbb politikai árnyalatú katolikus szerveződések gyűjtőmedencéje, szociális felfogás, társadalmi akarat és összetétel tekintetében teljesen heterogén párt, ezzel szemben Barankovics és társai kifejezetten a katolikus szocialisták irányát képviselik. Innen ennek az iránynak a minőségbeli értéke, szellemi tömörsége, de ugyancsak innen a katolikus tömegekben kisebbségi szerepe, kvantitatív fejletlensége. Az MRP angolszász hegemónia alatt a hatalom kizárólagos birtoklására tör, Barankovics iránya szocialista hegemónia tényével számolva igyekszik katolikus tartalmat beleírni a természeti jogot érvényesítő szocializmus kialakítandó életformáiba. Már a hatalmi orosz hegemónia alatt marad. Kelet és Nyugat megegyezéséből azonban az következik, hogy

²⁹ Megállapodás az állam és a katolikus egyház között.

³⁰ Atlanti családhoz.

a hegemonia nem zárja ki Magyarországnak árucseréjét és kulturális kapcsolatainak erősödését Európa többi részével is.

Barankovics mélységesen sajnálja, hogy úgy látszik, nem adatik meg a lehetőség számára, hogy a két vélemény alakításához szükséges eszközök birtokában ebben az előbb említett időben teljes aktivitással szolgálja a demokrácia belső megszilárdulását a magyar népnek olyan szektoraiban, melyeknek a munkáspártok irányzatainak képviselői a siker reményében nem közeledhetnek, amit legjobban éppen a munkáspártoknak a vezetői tudhatnak, akik a politikai realizmusnak és nem a szociális utopizmusnak neveltjei. Barankovics jól tudja, hogy a kisgazdapárt nem tudja ellátni a politikai nevelésnek és vezetésnek azt a feladatát, amire csak szilárd világnézeti alapú s szociális katolikus irány politikai jövője. Az az érzésem, mihelyt a legkisebb ürügyet megtalálja a lemondáshoz vagy a párt feloszlataához, Barankovics élni fog a lehetőséggel.

HOGYAN LÁTJA A POLITIKAI VÁLSÁGOT?

Mindig szilárdan hitt a békében. Most is az a meggyőződése, hogy bár a német kérdés nehéz diónak bizonyul, az ezzel kapcsolatban várható nemzetközi feszültséget átvészeli a világ és 1947-ben megszilárdul a béke. A magyar helyzetet az orosz megszálló haderőnek, legalábbis jelentős részének 1947 nyárutóján várható kivonulása lényegesen nem érinti. Szerinte a viszonyok tárgyilagos megítélője jól láthatja, hogy a szovjetország hegemoniának az angolszász hatalmak által is elismert nyugati határvonala az Elba vonal, Csehszlovákia nyugati és délnyugati határa, Ausztria keleti határa, Isztria, Görögország északi határa. Ezt a felfogását Barankovics mások előtt is jól ismert érvekkel alaposan tudja megokolni. Hazánk tehát az orosz megszállás megszűnése után is – Barankovics meggyőződése szerint – szovjet. [...] Az volt a meggyőződése, hogy pártjával feladata, hivatása van, a demokrácia fejlesztése, a katolikus néptömegek demokratikus szellemű politikai nevelése és a katolikus táborban reakciós felfogások leküzdése terén (sic!) és ez a hivatás lelkesítette. Meggyőződése volt, hogy a politikai realizmus reá készíti a magyar demokráciának egyes, politikailag iskolázott vezetőit arra, hogy a haladó katolikusok pártjának a Demokrata Néppártnak teret és szerepet engedjenek a demokráciában. Az utóbbi hetekben ezek a reményei szétfoszlóban vannak, hiszen a katolikus szocialisták napilapjának megjelenését nem teszik lehetővé.³¹ Így tehát napilap hiányában képtelen azt a közéleti irányt széles körben képviselni, amelyet a katolikus közéletben Ő,

³¹ A *Hazánk* című lapról van szó.

Jánosi,³² Eckhardt Sándor,³³ Nagy Töhötöm,³⁴ Bálint Sándor³⁵ és Kerkai Jenő³⁶ képvisel, a püspöki karban pedig Bánáss László.³⁷ Barankovics már csak »becsületből« tart ki, mint a Néppárt elnöke, lemondásával vagy a párt feloszlásával nem akarja azt a látszatot kelteni, hogy reménytelen a haladó katoli[cizmus].

JELLEMZÉSE

1943/44 telén, miként több baloldali író, őt is felszólították, hogy a német veszély elől feleségestül Törökországon át kiszöktetik Angliába és megélhetéséről gondoskodnak. Felesége szidó származása és így erősen veszélyeztetett volta ellenére közös megállapodással elhárították ezt az ajánlatot azzal, hogyha külföldön Anglia anyagi támogatásából élnek, akkor belőle előbb-utóbb Anglia, tehát egy idegen hatalom politikai ügynöke lesz. 1944. március 19-től a felszabadulásig Barankovics feleségével együtt Pesten bujdosott. Lakását, igen értékesen berendezett nagy lakása volt nyilas párhelyiségként vették igénybe és amikor a nyilasok nagy része az ostrom küszöbén elmenekült, a nyilasok kifosztották és magukkal vitték Barankovicsnak majd minden bútorát, minden lakberendezését, könyvtárát előbb kiárusították –

- ³² Jánosi József (1898–1965) egyetemi tanár, filozófus, részt vett 1944-ben a budapesti pápai nunciatura zsidómentésében. 1945–49 között a jezsuita rend szegedi főiskoláján filozófia és vallásbölcselet tanár volt, Barankovics Istvánnal együtt emigrált. A Szabad Európa Rádió munkatársa lett, Nyugat-Németországban élt. *Új Magyar Életrajzi Lexikon* (a továbbiakban: UMÉL). Főszerk. MARKÓ László. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002. I. köt. 323.)
- ³³ Eckhardt Sándor (1890–1969) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, az irodalomtudományok doktora. 1945-től a Kereszténydemokrata Néppárt, majd a Demokrata néppárt tagja, vezéregyénisége. 1949. március 10-én parlamenti mandátumáról lemondott. Irodalomtörténeti munkásságának középpontjában Balassi Bálint állt. UMÉL, II. köt. 293–294..
- ³⁴ Nagy Töhötöm (1908–1979) jezsuita szerzetes, a KALOT vezéralakja, 1937-ben szentelték pappá és tanulmányai lezárásaként 1938-ban filozófiából, teológiából és egyházjogból is doktorált. 1945–46 között a Vatikán és Magyarország közti hírvivő. Életútjáról részletesebben ld.: KERESZTES András: „*Tükör által*” Nagy Töhötöm együttműködése az *Állambiztonsági Szolgálat*tal. Századok, 2015/6. 1471–1486. – PETRÁS Éva: Álarok mögött: Nagy Töhötöm élete. Századok, 2015/1. 203–212. – UMÉL, IV. köt. 292–293.
- ³⁵ Bálint Sándor (1904–1980) néprajztudós, művészettörténész, a történettudományok kandidátusa (1962). 1945–47 között a Demokrata néppárt képviselője volt, 1948-ban lemondott mandátumáról és visszavonult a politikai élettől. UMÉL, I. kötet 323.
- ³⁶ Kerkai Jenő (1904–1970) jezsuita szerzetes, a KALOT mozgalom társalapítója. 1947–1957 között koholt vádakkal börtönben ült. UMÉL, III. köte. 883–884.
- ³⁷ Bánáss László (1888–1949) veszprémi püspök. 1946-os karácsonyi körlevele a Demokrata Néppárt programjának része lett. BARANKOVICS István: „*Clara pacta, boni amici*”: Bánáss László veszprémi püspök 1946 karácsonyi körlevelének háttere. www.barankovics.hu, UMÉL, I. köt. 368.

annyira, hogy ma is kölcsönágy neműt használnak és minden tartalék nélkül kizárólag a Nemzeti Banktól kapott havi 8–900 Ft fizetésből és külföldi barátaik ajándékcsomagjainak tartalmából élnek.

A PÁRTVEZÉR

Pártjával, ha egyáltalán a valóságban ennek nevezhető, igen keveset foglalkozik, hónapok óta felosztásának gondolatát forgatja fejében. Roppant változások korát éljük. A korábbi szakmai rendszer gyors megsemmisülése, társadalmi életformánk gyökeres átalakulása, amely sokak tekintélyének megszűnését és anyagi romlását váltotta ki, kiváltképpen azoknak a körében keltett meglepetést és megdöbbenést, akiknek anyagi romlásával, hivatali tekintélyük megszűnésével járt az újabb nagy változás. Állami és társadalmi életünk számos pártjelensége nem kelthetett meglepetést azoknál, akik mindenkor gondos figyelemmel hallgatták³⁸ a világ legegységesebb, legősibb, legtapasztaltabb tanító tekintélyének, a pápaságnak megnyilatkozását, módjuk volt a pápák figyelmeztetéseivel,³⁹ tanításával⁴⁰ [...]. Roppant változások idejét éljük.⁴¹ Tünetei nem lepheték meg azokat, akik évek, esetleg évtizedek alatt fájdalmasan tapasztalhatták azt a valóban égbe kiáltó különbséget a pápák által sürgetett emberséges szociális viszonyok és az embertelennek meghagyott társadalmi állapotok között. A régi uralmi rendszer⁴² széthullásával egyszerre⁴³ megnyilatkozott mindazoknak a társadalmi visszasságoknak mulasztásoknak és bűnöknek megannyi⁴⁴ tömeges jogkövetkezménye, amelyekre a pápák⁴⁵ egy fél évszázadnál hosszabb időn át minket is több ízben⁴⁶ figyelmeztettek⁴⁷ bölcsességgel és erővel hangsúlyozván orvoslásuk elmulasztásának⁴⁸ végzetes hatását emberre, államra.”

Barankovics István méltó értékelése csak a rendszerváltás után érkezhett el. Neve szitokszó volt az államszocialista időszakban. Apró Antal – akkori miniszterelnök-helyettes – egy 1968-as beszédében annak kapcsán említette és gúnyolódott

³⁸ Itt eredetileg figyelmet szenteltek szerepelt, az áthúzva.

³⁹ Itt áthúzva: építő nézeteiknek tartalmával.

⁴⁰ Itt e mondat megszakad és a következő mondatral folytatódik.

⁴¹ Itt áthúzva: ennek jelensé, jelenségei [sic!].

⁴² Áthúzva: megsemmisülésével egyszerre.

⁴³ Áthúzva: föltárult nemcsak mindaz.

⁴⁴ Áthúzva: minden.

⁴⁵ Áthúzva: bennünket is.

⁴⁶ Áthúzva: rendszeresen.

⁴⁷ Áthúzva: erőt.

⁴⁸ Áthúzva elmaradásának elmaradhatatlan.

rajta, hogy a politikus ellenezte az államosítást. „Emlékszem, hogy Barankovics István, a Demokrata Néppárt részéről hosszan fejtegette, miért nem ért egyet a javaslattal. Messzi jövőbe nyúló fokozatosságot ajánlott, s követendő útnak valamiféle »evangéliumi szocializmust« hirdetett. Viszont elviselhetőnek, keresztényi világnézetével összeegyeztethetőnek tartotta, hogy a magyar állam továbbra is finanszírozza a tőkésvállalatokat, a rengeteg visszaélést. Nem szavazta meg az államosítást.”⁴⁹

Mára politikai öröksége példává vált, köszönhetően a Barankovics István Alapítvány áldozatos és áldásos tevékenységének is. A részben fennmaradt pártiratok mellett Barankovics írásai, gondolatai, levelezései is bepillantást nyújtanak gazdag gondolatvilágába. A rá vonatkozó állambiztonsági forrásokból kettős tartalom tárul elénk. Egyrészt a kommunista hatalom lejárató gépezetének működéséről, az ügynöktevékenységről szerezhettünk mélyebb ismereteket, másrészt itt is felsejlik – még e torzított tükörben is – gondolatvilágának gazdagsága, keresztény humanizmusa, egyenlőségre való törekvése és igazságossága. Életútja példázza, hogy a huszadik század nagy történelmi kataklizmái hogyan törtek ketté egy ígéretes politikusi életutat, hogyan nem hagyta kiteljesedni és felépíteni a diktatúra a nagy társadalmi támogatottságot élvező Demokrata Néppárt programját. Barankovics István életútja is azt példázza, hogy bármilyen demokratikus törekvés csak illúzió volt hazánk szovjet megszállása után, s valódi mozgásteret nem volt a kommunista diktatúra törekvéseivel nem egyező politikai elképzeléseknek. A diktatúra nem válogatott az eszközökben: a pártok szétverése, az emigrációba kényszerítés bevett gyakorlatnak számított. Az emigrációs kényszerpályával, a politikusi pálya derékba törésével is magyarázhatjuk a politikus tragikusan korai halálát. Budapesti újratemetése erkölcsi elégtételt jelentett, szellemi öröksége ma is élő és követendő számunkra.

⁴⁹ *Népszabadság*, 1968. március 24. 8.